

УДК 342.951:334.012(477)

DOI <https://doi.org/10.32782/pdu.2024.2.42>

О. А. Головач

кандидат юридичних наук,
старший науковий співробітник
Науково-дослідного інституту публічного права
ORCID ID: 0009-0007-8462-3561X

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ ЗА УМОВ ІНТЕГРАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ

У сфері правового регулювання підприємницької діяльності потреба реформування чинного законодавства також виникає достатньо часто, що пов'язано із динамічними змінами у відповідних суспільних відносинах, появою нових викликів, завдань економіки та об'єктивних потреб підприємців, актуальних та проблемних питань у взаємовідносинах між органами публічної адміністрації та суб'єктами підприємницької діяльності. Тож метою статті є дослідження адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності в Україні за умов інтеграційних процесів. Встановлено, що сучасний стан адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності в Україні є задовільним, про що свідчать результати соціологічних опитувань підприємців. Так, ключовими проблемами у взаєминах із владою є корупція, блокування податкових накладних та затримка з логістикою на кордоні (черги на митних пунктах). У зв'язку із війною погіршуються очікування підприємців щодо перспектив розвитку бізнесу. Доведено, що глобалізація як процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації зазнала фіаско та призвела до суттєвого погіршення міждержавних відносин між цивілізованими державами та державами із диктаторськими режимами. Тож адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності в Україні в умовах глобалізації та євроінтеграції покликано в першу чергу адаптувати національне законодавство до норм та принципів права ЄС у сфері адміністрування підприємництва, адже для України глобалізація проявляється в основному у формі євроінтеграції, тобто інтеграції України в європейський економічний, політичний та соціальний простір. На цей час основним правовим документом-орієнтиром для адаптації національного законодавства до європейських стандартів адміністрування бізнесу є Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована Верховною Радою України Законом № 1678-VII від 16 вересня 2014 р. Зроблено висновок, що наразі перед Україною стоїть завдання привести національне законодавство у повну відповідність до норм та принципів права ЄС, включаючи адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності.

Ключові слова: адміністративно-правове регулювання, підприємницька діяльність, інтеграційні процеси, глобалізація, адаптація.

Вступ. Будь-який механізм правового регулювання не може бути досконалим, адже суспільні відносини постійно змінюються, трансформуються, що вимагає оперативної реакції від органів публічної адміністрації, зокрема, внесення змін та доповнень до чинних законів та відомчих нормативно-правових актів. У сфері правового регулювання підприємницької діяльності потреба реформування чинного

законодавства також виникає достатньо часто, що пов'язано із динамічними змінами у відповідних суспільних відносинах, появою нових викликів, завдань економіки та об'єктивних потреб підприємців, актуальних та проблемних питань у взаємовідносинах між органами публічної адміністрації та суб'єктами підприємницької діяльності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Адміністративно-правові засади здійснення підприємницької діяльно-

сті досліджували такі відомі вчені, як: О. Болгар, А. Боровик, С.О. Дубинський, Л. Дудник, О. Клим, Х. Кульгавець, А. Ластовецький, Ю. Сагайдак, В. Селіванов, В. Тильчик, Л. Хомко, К. Чаплигін, А. Чорна, О. Юшкевич.

Проте підприємницька діяльність як об'єкт адміністративно-правового регулювання в контексті євроінтеграційних та глобалізаційних процесів ще не була предметом окремого дослідження, що актуалізує необхідність підготовки цієї роботи.

Тож **метою** статті є дослідження адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності в Україні за умов інтеграційних процесів.

Виклад основного матеріалу.

Сучасний стан адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності в Україні є задовільним, про що свідчать результати соціологічних опитувань підприємців. Так, ключовими проблемами у взаєминах із владою є корупція, блокування податкових накладних та затримка з логістикою на кордоні (черги на митних пунктах). У зв'язку із війною погіршуються очікування підприємців щодо перспектив розвитку бізнесу.

Так, наприклад, у листопаді 2023 р. бізнес другий місяць поспіль надав стримані оцінки поточних результатів своєї діяльності. Воєнні дії та їхні наслідки, посилення безпекових ризиків, розрив логістичних ланцюгів, певне обмеження пропозиції електроенергії та її здорожчання для бізнесу, податкові зміни, звуження інвестиційного попиту, а також брак кваліфікованих працівників продовжували стримувати економічну активність підприємств та негативно вплинули на їхні очікування. Про це свідчить індекс очікувань ділової активності (ІОДА), який Національний банк розраховує щомісяця. Зокрема, у листопаді 2023 р. ІОДА залишився нижче нейтрального рівня (50 пунктів) і становив 49,1 порівняно з 49,6 у жовтні [1].

У сучасному світі фактично закінчився період масштабної глобалізації, коли транснаціональні корпорації домінували на світовому ринку та фактично диктували напрями політичних та економічних реформ країнам, що розвиваються. За

класичною формулою криза перевиробництва та концентрація капіталу неминуче призвели до глобальної економічної кризи 2008-2009 років, коли стала очевидною неліквідність (відсутність реального забезпечення активами) акцій багатьох економічних (фінансових) гігантів, зокрема, у сфері іпотечного кредитування, ІТ-технологій тощо.

Органи публічної адміністрації багатьох держав переосмислили роль національних економік у світових процесах перерозподілу сфер впливу та домінування наддержавних (міждержавних) інституцій над національними. Результатом такого переосмислення став, зокрема, вихід Великої Британії із складу Європейського Союзу у 2020 році – так званий Брексіт (Brexit).

Наслідком перерозподілу сфер впливу та краху ідей глобалізації стала також військова агресія російської федерації проти України, а саме, захоплення Криму та збройна інтервенція на Донбасі. Однією із першопричин початку війни проти України для кремлівської влади стало бажання України набути повноправного членства в Європейському Союзі та отримати політичну, економічну та енергетичну незалежність від росії.

Революція гідності стала своєрідною кульмінацією остаточного геополітичного вибору Українського народу та викликала негативну реакцію керівництва росії, адже імперські амбіції останньої не сумісні із існуванням європейської незалежної України.

Отже, глобалізація як процес всесвітньої економічної, політичної та культурної інтеграції та уніфікації зазнала фіаско та призвела до суттєвого погіршення міждержавних відносин між цивілізованими державами та державами із диктаторськими режимами.

Не останню роль в означених процесах зіграли підприємці, які стали рушійною силою Революції гідності та разом з іншими прогресивними соціальними групами домоглися вигнання проросійського політика та фактично ставленика кремля В. Януковича.

В Україні було фактично перезапущено процес євроінтеграції. У 2019 році в преамбулі Конституції України було

закріплено підтвердження європейської ідентичності Українського народу і незворотність європейського та євроатлантичного курсу України [2].

Для українських підприємців вихід на ринки Європи є ключовим завданням і органи публічної адміністрації сприяють цьому, адаптуючи національне законодавство до права ЄС, проводячи політичні та економічні реформи на виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС.

Таким чином, адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності в Україні в умовах глобалізації та євроінтеграції покликано в першу чергу адаптувати національне законодавство до норм та принципів права ЄС у сфері адміністрування підприємництва, адже для України глобалізація проявляється в основному у формі євроінтеграції, тобто інтеграції України в європейський економічний, політичний та соціальний простір. І цьому позитивному процесу протистоїть антипод глобалізації – локалізація, тобто обмеження функціонування соціуму та держави певними просторовими межами, що означає фактично побудову нової «залізної завіси» та відкрито відбувається у російській федерації.

На даний час основним правовим документом-орієнтиром для адаптації національного законодавства до європейських стандартів адміністрування бізнесу є Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, ратифікована Верховною Радою України Законом № 1678-VII від 16 вересня 2014 р. [3].

Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони (далі – Угода) передбачає, у тому числі, скасування мит, зборів та інших платежів для забезпечення вільної торгівлі між європейськими державами, а також єдині підходи до класифікація товарів, що має стимулювати українських підприємців виходити на європейські ринки, інтегруватися в європейський економічний простір.

Проте слід не забувати про політику квотування поставок товарів та послуг з боку інституцій Європейського Союзу з метою захисту національних інтересів країн-членів ЄС.

Окрема Глава 6 Угоди має назву «Заснування підприємницької діяльності, торгівля послугами та електронна торгівля» [3].

Так, у відповідності до ст. 85 Угоди, Сторони, підтверджуючи свої відповідні права та обов'язки, взяті на себе в рамках Угоди СОТ, встановлюють цим необхідні заходи щодо поступової взаємної лібералізації умов заснування підприємницької діяльності і торгівлі послугами, а також співробітництва в галузі електронної торгівлі.

Окрема ст. 88 Угоди присвячена національному режиму і режиму найбільшого сприяння суб'єктам підприємницької діяльності Сторін [3].

Так, згідно із ч. 1 ст. 88 Угоди, крім застережень, що перераховані в Додатку XVI-D до цієї Угоди, Україна з дати набрання чинності цією Угодою забезпечує:

– стосовно заснування дочірніх підприємств, філій та представництв юридичних осіб Сторони ЄС, режим, що є не менш сприятливим, ніж той, який надано її власним юридичним особам, філіям та представництвам або будь-яким юридичним особам, філіям та представництвам третіх країн, залежно від того, який режим є кращим;

– стосовно діяльності дочірніх підприємств, філій та представництв юридичних осіб Сторони ЄС в Україні, які вже були засновані, режим, що є не менш сприятливим, ніж той, який надано її юридичним особам, філіям та представництвам або будь-яким юридичним особам, філіям та представництвам будь-яких юридичних осіб третіх країн, залежно від того, який режим є кращим (це зобов'язання не поширюється на положення про захист інвестицій, включаючи положення, що стосуються процедур вирішення спорів держави-інвестора, які містяться в інших угодах та які не охоплюються цією главою) [3].

А згідно із ч. 2 ст. ст. 88 Угоди, крім застережень, що перераховані в Додатку

XVI-A до цієї Угоди, Сторона ЄС з дати набрання чинності цією Угодою забезпечує:

– стосовно заснування дочірніх підприємств, філій та представництв юридичних осіб України режим, що є не менш сприятливим, ніж той, який надано Стороною ЄС її юридичним особам, філіям та представництвам або будь-яким юридичним особам, філіям та представництвам третіх країн, залежно від того, який режим є кращим [3];

– стосовно діяльності дочірніх підприємств, філій та представництв юридичних осіб України на території Сторони ЄС, які вже були засновані, режим, що є не менш сприятливим, ніж той, який надано її юридичним особам, філіям та представництвам або будь-яким юридичним особам, філіям та представництвам будь-яких юридичних осіб третіх країн, залежно від того, який режим є кращим (це зобов'язання не поширюється на положення про захист інвестицій, які не передбачені цією главою в тому числі положень, що стосуються процедур вирішення спорів держави-інвестора, які містяться в інших угодах) [170].

Також у ч. 3 ст. 88 Угоди зазначено, що крім застережень, що перераховані в Додатках XVI-A та XVI-D до цієї Угоди, Сторони не повинні приймати будь-яких нових нормативно-правових актів або заходів, які запроваджують дискримінаційні вимоги стосовно заснування юридичних осіб України або Сторони ЄС на їхній території чи стосовно їхньої діяльності після заснування порівняно з їхніми власними юридичними особами.

На окрему увагу заслуговують положення ст. 89 Угоди, якою передбачено, що «з метою поступової лібералізації умов заснування підприємницької діяльності Сторони постійно проводять огляд правової бази щодо заснування та клімату для заснування відповідно до їхніх зобов'язань за міжнародними угодами. У рамках огляду Сторони оцінюють будь-які перешкоди, які виникли на шляху заснування, та ведуть переговори для подолання таких перешкод з метою розширення положень цієї Глави, в тому числі з метою включення положень щодо захисту інвестицій

та порядку вирішення спорів між інвестором та державою» [3].

Таким чином, реальне виконання Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони, повинно створити сприятливі умови для інтеграції суб'єктів підприємницької діяльності в європейський ринок, а також уніфікації адміністративно- правового регулювання підприємницької діяльності в ЄС та в Україні, яка офіційно отримала статус кандидата на членство в ЄС 23 червня 2022 р. [4].

Так, віце-прем'єр-міністр з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України Ольга Стефанішина зазначила, що статус кандидата офіційно запускає процес набуття Україною членства в ЄС.

Урядовець також зазначила, що подальша підготовка до членства передбачатиме завершення всеохоплюючої трансформації всіх сфер, що створюватиме умови, коли країна житиме за принципами Євросоюзу та його законами, які спрямовані на захист кожного громадянина та бізнесу. Це започаткує умови для наближення рівня життя, добробуту та правового захисту українців, як в інших країнах ЄС. У цьому Україну постійно підтримуватиме Єврокомісія, надаючи необхідну консультаційну та іншу допомогу [5].

Окрім того, статус кандидата відкриває можливості отримання фінансової допомоги у трансформації суспільства, правової системи та економіки на шляху до членства в ЄС, а також триматиме євроінтеграційні реформи країни у пріоритеті (що має ключове значення для трансформації правової системи України, включаючи правові засади підприємницької діяльності). Так, Україні буде доступна фінансова допомога для країн, які готуються для вступу до ЄС (Інструмент передвступної допомоги, IPA). Така допомога може надаватись через гранти, інвестиції або як технічна допомога (такі інвестиції є потужним стимулятором розвитку економіки в цілому та підприємництва зокрема). Кандидатство також відкриває для України участь у програмах та ініціативах ЄС [5].

Отже, наразі перед Україною (її органами публічної адміністрації) стоїть завдання привести національне законодавство у повну відповідність до норм та принципів права ЄС, включаючи адміністративно-правове регулювання підприємницької діяльності. Таким чином, окремого дослідження потребує європейський досвід адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності з метою удосконалення національного законодавства та юридичної практики у даній сфері суспільних відносин.

Висновки. Відповідно, до актуальних питань адміністративно-правового регулювання підприємницької діяльності в Україні в контексті євроінтеграційних та глобалізаційних процесів віднесено:

– питання правового захисту національних виробників, підприємців в умовах глобалізації світової економіки, домінування на міжнародних ринках транснаціональних корпорацій, загострення міжнародної конкуренції виробників основних груп продовольчих та промислових товарів;

– питання адміністративно-правового забезпечення розвитку високотехнологічного виробництва в Україні товарів з високою доданою вартістю, впровадження інноваційних технологій на рівні малого та середнього підприємництва, створення та розвитку технопарків, що забезпечить конкурентоздатність національної економіки в умовах глобалізації;

– питання розвитку національного військово-промислового комплексу (ВПК) в умовах триваючої повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, зокрема, адміністративно-правове стимулювання національного виробництва товарів військового призначення та подвійного використання (пріоритетне надання в оренду нежитлових приміщень державної та комунальної власності, податкові пільги, зокрема, звільнення від податку на додану вартість, гарантовані державні замовлення на основні групи товарів та послуг);

– питання забезпечення прозорості та об'єктивності перевірок суб'єктів підприємницької діяльності з боку органів правопорядку та контролюючих органів (Державної податкової служби, Державної

служби України з питань безпечності харчових продуктів та захисту споживачів, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, Державної служби України з питань праці тощо);

– питання запобігання корупції та зловживання владою (повноваженнями) у відносинах між суб'єктами підприємницької діяльності та суб'єктами владних повноважень органів публічної адміністрації;

– питання залучення внутрішніх та зовнішніх (іноземних) інвестицій для розвитку національної економіки в умовах воєнного стану, зокрема, підтримки та стимулювання підприємницької діяльності (грантові та кредитні програми, державні замовлення тощо) з акцентом на розвиток виробництва товарів військового призначення та подвійного використання; – питання забезпечення прозорості публічних закупівель на основі вільної та справедливої конкуренції, що гарантує об'єктивний (неупереджений) вибір переможця торгів, дотримання балансу між публічними та приватними інтересами учасників таких правовідносин;

– питання дотримання антимонопольного законодавства, запобігання антиконкурентним узгодженим діям суб'єктів ринкових відносин, об'єктивного розслідування порушень у цій сфері; – питання повної адаптації національного адміністративного законодавства, яким врегульовано різні аспекти підприємницької діяльності, до права ЄС (точне та неухильне виконання Угоди про асоціацію між Україною та ЄС);

– питання реформування національного ринку праці (адміністративно-правового регулювання діяльності центрів зайнятості, трансформації останніх у професійні рекрутингові агентства) та приведення у відповідність до нагальних потреб національної економіки сфери освіти, зокрема, професійно-технічної (що передбачає популяризацію та державну підтримку закладів професійно-технічної освіти для підготовки висококваліфікованих працівників для сфери національного виробництва);

– питання адміністративно-правового стимулювання створення нових робочих місць у сфері національного виробництва

з акцентом на ІТіндустрію (широкомасштабне виробництво інформаційних товарів і послуг різного типу на базі провідних ІТ-технологій).

Список використаної літератури:

1. Бізнес зберіг стримані оцінки результатів своєї діяльності – підсумки опитування підприємств у листопаді. Опитування підприємств. Індекс очікувань ділової активності підприємств у листопаді 2023 року. *Національний банк України*. 01.12.2023. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/biznes-zberig-strimani-otsinki-rezultativ-svoyeyidiyalnosti--pidsumki-opituvannya-pidpriyemstv-u-listopadi> (дата звернення: 21.12.2023).
2. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 03.01.2024)
3. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони : учинено в м. Брюссель 27 черв. 2014 р ; ратифікована Законом України від 16 верес. 2014 р. № 1678-VII *Верховна Рада України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/984_011#Text.
4. Амельченко М. В. Захист прав суб'єктів господарювання в судовому процесі та у виконавчому провадженні : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.04. Донецьк, 2001. 18 с.
5. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. 23 черв. 2022 р. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayinaotrimala-status-kandidatana-chlenstvo-v-yes> (дата звернення 12.11.2023).

Holovach O. A. Administrative law regulation of entrepreneurial activity in Ukraine under integration processes

In the field of legal regulation of entrepreneurial activity, the need to reform existing legislation also arises quite often, which is connected with dynamic changes in the relevant social relations, the emergence of new challenges, tasks of the economy and the objective needs of entrepreneurs, topical and problematic issues in the relationship between public administration bodies and business entities. Therefore, the purpose of the article is to study the administrative and legal regulation of entrepreneurial activity in Ukraine under the conditions of integration processes. It was established that the current state of administrative and legal regulation of entrepreneurial activity in Ukraine is satisfactory, as evidenced by the results of sociological surveys of entrepreneurs. Thus, the key problems in relations with the authorities are corruption, blocking of tax invoices and delays with logistics at the border (queues at customs points). In connection with the war, the expectations of entrepreneurs regarding business development prospects are deteriorating. It has been proven that globalization as a process of worldwide economic, political and cultural integration and unification has failed and led to a significant deterioration of interstate relations between civilized states and states with dictatorial regimes. Therefore, the administrative and legal regulation of business activity in Ukraine in the context of globalization and European integration is intended primarily to adapt national legislation to the norms and principles of EU law in the field of business administration, because for Ukraine globalization is mainly manifested in the form of European integration, that is, the integration of Ukraine into the European economic, political and social space. Currently, the main legal reference document for adapting national legislation to European business administration standards is the Association Agreement between Ukraine, on the one hand, and the European Union, the European Atomic Energy Community and their member states, on the other hand, ratified by the Verkhovna Rada The Law of Ukraine No. 1678-VII of September 16, 2014 concluded that Ukraine currently faces the task of bringing national legislation into full compliance with the norms and principles of EU law, including administrative and legal regulation of business activities.

Key words: administrative and legal regulation, entrepreneurial activity, integration processes, globalization, adaptation.